

Український дім

Освітньо-пізнавальний часопис
про Україну та українців діаспори

Число 3(77)
2016 рік

Видання Центру гуманітарної співпраці
з українською діаспорою Ніжинського
державного університету імені Миколи Гоголя

ЄДНАЙМОСЯ!

У МЮНХЕНІ

У столиці Баварії і своєрідній столиці української діаспори в Німеччині відбулася Міжнародна наукова конференція «Українська наука в європейському контексті. Німецько-українські наукові зв'язки». Організатором цього поважного заходу виступило «Німецько-українське Наукове об'єднання ім. Ю. Бойка-Блохина» (НУНО, Мюнхен, Німеччина) на чолі з його президентом – доктором, професором, членом-кореспондентом УВАН, академіком АНВШ України, лауреатом премії Фонду Т. Шевченка Дариною Блохин, а співорганізаторами стали українські та зарубіжні виші: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (Україна), Запорізький національний університет (Україна), Ужгородський національний університет (Україна), Інститут славистики філософського факультету Університету ім. Масарика (Брно, ЧР).

До програми конференції було включено понад 80 доповідей науковців із України, Німеччини, Татарста-

ну, Чехії. Тематика визначалася колом наукових інтересів доповідачів у галузі літературознавства, мовознавства, мистецтвознавства, культурознавства, правознавства, історії, педагогіки.

На урочистому відкритті Міжнародної наукової конференції були виголошені привітання її учасникам і гостям від різних наукових та громадських організацій із України, Росії, Чехії та Німеччини, зокрема, від імені ректора Ужгородського національного університету професора В. Смоланки і зав. кафедри української літератури професора В. Барчан, професора Запорізького національного університету В. Кравченко, професора, зав. кафедри російської і зарубіжної літератури та історії культури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Г. Самойленка, доктора філології, зав. кафедри україністики Інституту славистики філософського факультету Університету ім. Масарика (Брно, ЧР) Г. Миронової та зав. Інституту славистики ФФ МУ професора Іво Поспішил, ректора Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка професора В. Кравця, голови Українського Товариства «Вербичень-

ка» (Казань, Татарстан) Є. Савенка, засновників Міжнародної Української Академічної Мережі (The UKRAINE Network, Берлін, Німеччина), доктора О. Зойменіхт та професора О. Гаращук, професора, віце-президента НУНО, підприємця і власника Інтернаціональної фірми «Вебасто» (Мюнхен, Німеччина) Г. Майя.

Зал проведення конференції святою прибраний: німецький і український прапори, прекрасна виставка українських вишивок XIX-XX століть етнографів родини Душана і Люби Владик, чудово прибрані столи, виставки книг та Великодній букет Д. Блохин, що нагадував Великодні свята. Прозвучав Державний гімн України, який чудово виконала гостя конференції Тетяна Чертишева з Татарстану, і Державний гімн Німеччини.

На пленарному засіданні були заслухані доповіді Д. Блохин «Роль проф. Ю. Бойка-Блохина в заснуванні україністики в ЛМУ і Комісії з поширення україністики в німецьких університетах», доцента кафедри світової літератури факультету іноземних мов Львівського національного університету ім. І. Франка Софії Варецької

«Німецька література в дослідженнях українських учених», зав. кафедри теорії літератури Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки Марії Моклиці «Темпоральні аспекти естетики модернізму (українські та німецькі акценти)», професора, віце-президента НУНО, підприємця і власника Інтернаціональної фірми «Вебасто» І. Майя «Економічні зв'язки Німеччини з Україною: реалії та перспектива», доктора Інституту технічної хімії при Ляйпцізькому університеті В. Супруна «Екологічні та енергетичні аспекти промисловості України», президента німецько-українського бізнес-клубу, радника «Баварського дому «Одеса» Карла Вальтера «Перспективи німецько-українських зв'язків».

На конференції працювало 4 секції: «Мовознавство. Роль діаспорних учених у поширенні україністики в Німеччині та в країнах їх проживання», «Українська і німецька література та історія», «Німецько-українські мас-медіа й соціальні комунікації», «Культура, педагогіка, мистецтво».

Цікавими були доповіді Дарини Блохин «Дисертація Ю. Бойка «Творчий метод Івана Франка», «Вплив англійського романтика Д. Г. Байрона на розвиток романтизму поем Івана Франка»; професора, зав. кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка Наталії Поплавської «Українська полемічна публіцистика кінця XVI ст. в контексті традицій німецької Реформації»; професора, зав. кафедри української літератури Ужгородського національного університету Валентини Барчан «Портрет ліричного героя в поезії Тодося Осьмачки баварського періоду»; кандидата філологічних наук, старшого викладача кафедри змісту і методики початкового навчання Кри-

ворізького державного педагогічного університету Марини Варданян «Концептосфера «свого/чужого» в повістях для юнацтва в мюнхенських виданнях української діаспори»; доцента кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька Академія» Жанни Янковської «Відображення архетипу Мудрого Старого в українській короткій прозі 30-60 років XIX ст.»; старшого наукового співробітника Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України Олесі Лазаренко «Традиції української лексикографії в Берліні (20-40-і рр. XX ст.)»; студентки факультету англійської мови і літератури та перекладу Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка Христини Йордан «Переклад як засіб збагачення культури й науки»; доцента Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка Олесі Мединської «Проблема екзистенції людини у філософських рефлексіях В. Шевчука і Т. Манна»; голови українського товариства «Вербиченька» в Татарстані Євгена Савенка «М. Грушевський у Казані (1915-1916 рр.). Архівні матеріали»; доцента кафедри української літератури Ужгородського національного університету Марії Козак «Інтертекстуальність поезії Михайла Ореста»; доцента кафедри української літератури Ужгородського національного університету Евеліни Балли «Мюнхенське видання «Історії Закарпаття» В. Пачовсько-

го: авторське трактування подій»; кінознавця, старшого викладача кафедри телебачення факультету кіномистецтва Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого Наталі Черкасової «Нове українське кіно з німецьким акцентом: спільне кіновиробництво як засіб розвитку міжкультурного діалогу»; доктора філософії, художниці, лауреата премій за художні виставки в різних країнах, голови комісії мистецтва та філософії НУНО Марти Оббераух-Мельничук «Poesie von Hryhorij Skovoroda: Übersetzungen und Philosophische Interpretation», «Licht und Farben in der Poesie von Hryhorij Skovoroda»; кандидата мистецтвознавства, доцента відділу мистецтвознавства Інституту етнології НАН України Мар'яни Левицької «Німецькі художники у Львові, львівські художники – у Німеччині»; магістра історії, докторанта УВУ Тараса Федоріва «Українське освітнє товариство (1911) – перша освітня українська організація в Баварії».

Відповідно до резолюції IX Міжнародної наукової конференції буде видано збірник названих наукових статей.

Окрасою став невеличкий, однак, надзвичайно потужний за силою духу концерт Тетяни Чертишевої, яка виконала неймовірної краси українські народні пісні та романси.

У рамках конференції була проведена презентація видань Німецько-українського Наукового Об'єднання ім. Ю. Бойка-Блохина. Кілька днів було відведено на культурну програму, в рамках якої гості й учасники конференції відвідали в Мюнхені славновісний і величний Німфенбурзький замок, новочасний Олімпійський комплекс, насолодилися прогулянкою вечірнім Марієнплацом у Старому місті й екскурсіями в музеях.

Учасники українсько-німецької конференції

Олеся
ЛАЗОРЕНКО

В УФІ

15 травня виповнилося 70 років від дня народження лідера українців Республіки Башкортостан Володимира Борисовича Дорошенка.

Протягом 24 років він очолював одне з найавторитетніших українських національно-культурних товариств у Російській Федерації, а сьогодні є Почесним головою «Кобзаря». Його активна українська позиція, послідов-

ність та виваженість у діях та вчинках, консолідація очолюваної ним Ради «Кобзаря», сприяли тому, що «Кобзар» і сьогодні належить до числа лідерів регіональних організацій української діаспори в Російській Федерації. Саме завдяки Володимирові Борисовичу в Башкортостані розпочався процес відродження, збереження та розвитку історії, культури, звичаїв і традицій українців Республіки Башкортостан, створення тут системи української національної освіти (11 освітніх закладів) за напрямком дитячий садок-школа-коледж-виш. Він був ініціатором проведення Шевченківських читань у Башкортостані, Республіканського

фестивалю «Ой, радуйся, земле», Міжнародного дитячо-молодіжного фестивалю «Червона калина» та інших. Організував український дитячий табір «Кобзарик». Доклав чимало зусиль для створення української бібліотеки в м. Уфа, яка сьогодні налічує більше 3000 примірників. Організатор української газети «Криниця». За його безпосередньої участі Народний хор української пісні «Кобзар» став одним із найвідоміших колективів української діаспори Росії. Володимир Борисович – соліст хору.

Ми пишаємося нашим лідером, який є прикладом самовідданого служіння українській справі на теренах Башкортостану й Росії.

Юлія СІРЕНКО

У КРАСНОДАРІ

2007 року в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя відбулася конференція «Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-мистецькі набутки, функціонування наукових установ». Чи продовжується зараз у Ніжині вивчення діаспори?

На Кубані зараз зареєстровано 4 українські громадські організації (2 у Краснодарі, в Новоросійську та селищі Лазаревському біля Сочі). Наша організація «Співдружність Кубань – Україна», якою керує І.М. Скибіцька, надрукувала 7 наукових збірників, що містять матеріали 10 конференцій, але після початку агресії наші організації тимчасово припинили активну діяльність. Вони існують, та все, що за межами етнічних танців та пісень зараз небезпечно.

Як голова наукової частини нашої організації я брав участь у конгресах українців, на конференціях у Львові, Москві тощо. Звичайно, було б цікаво приїхати і в Ніжин. Але сьогодні члени українських громад на межі жебрацтва. Мій головний дохід – невелика пенсія. Можливо пізніше щось зміниться. Наприклад, якщо канадські чи польські фонди допоможуть, бо на українські сподіватися марно. А Росія ставиться до нас вороже.

Якщо ви продовжуєте наукове дослідження діаспори і друкуєте збірники, я надіслав би статтю «Українці Росії:

Історико-культурний атлас (обґрунтування концепції)», або про становище української діаспори Півдня Росії (чи тільки Кубані).

Анатолій АВРАМЕНКО,

член Наукового товариства імені Шевченка, Краснодарської крайової громадської організації «Співдружність Кубань – Україна», кандидат історичних наук

У ЛЬВОВІ

Дякую за надсилання електронної версії «Українського дому». У № 2 за цей рік звернув увагу на допис про ніжинську подвижницю «Вшанували Лесю Коцюбу», а відтак перейшов до посилання на статтю про неї ще з 2011 року. Дуже зворушливо написано. Мені про неї, зокрема про обшук у неї, розповідав під час конференції, присвяченої Вікторові Забілі, Володимир Крутиус. На жаль, я не записав його спогадів, а були вони цікаві. Добре, що в Ніжині названо вулицю іменем Лесі Коцюби. Я дізнався про її долю, коли збирав матеріали про Опанаса Марковича для книжки про Куліша й Параску Глібову.

Сердечно бажаю вам творчого натхнення й успіхів.

Євген НАХЛІК,

директор Інституту Івана Франка НАН України, член-кореспондент Національної академії наук України

ЮВІЛЕЇ

ДІЙСНИЙ ПОЕТ

Так Іван Франко назвав Олександра Афанасьєва-Чужбинського, чий 200-літній ювілей відзначається вперше в Україні на державному рівні. Ця дата особлива для Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, тому що ювіляр навчався тут із 1829-го по 1836 рік.

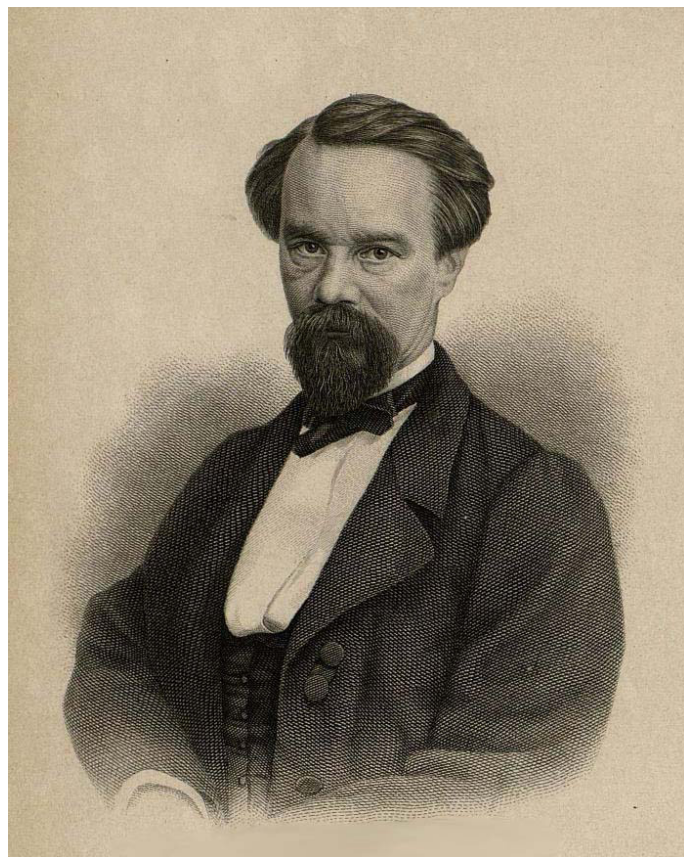
*«На берегу пустынного Остра,
В Лицее мирном, незабвенном
Промчалась и моя счастливая пора
Каким-то сном, блестящим, вдохновенным»,*

– писав Олександр Степанович Афанасьєв-Чужбинський уже будучи істориком, письменником, перекладачем, етнографом, мовознавцем, музеєзнавцем, журналістом.

Гоголівський виш гідно вшанував свого вихованця. Завідувачка відділу обслуговування та зберігання фондів Галина Осіпова та завідувачка сектору абонементів університетської бібліотеки Людмила Косовських підготували цікаву книжкову виставку-перегляд «Видатні випускники Ніжинської вищої школи: О. С. Чужбинський» та змістовний огляд літератури з фондів бібліотеки, яка відкрита на науковому абонементі. А це дев'ятитомне зібрання творів Афанасьєва-Чужбинського під редакцією П. В. Бикова, вірші й оповідання, романи, етнографічні й лінгвістичні праці, публіцистика, фольклорні публікації, літературно-критичні статті та переклади. Вперше на виставці представлені книги з дарчим надписом О. С. Чужбинського.

Кафедра української літератури організувала й провела всеукраїнську наукову конференцію. Її учасники проаналізували публікації О. Афанасьєва-Чужбинського, особливості творчих пошуків дійсного поета, розглянули питання дружніх зв'язків О. Афанасьєва-Чужбинського з Євгеном Гребінкою, Тарасом Шевченком, його контакти з осередком харківських романтиків. Фахівці дійшли згоди, що внесок О. С. Афанасьєва-Чужбинського у вітчизняну літературу та народознавство є неоціненним, а різноманітна творча спадщина не втратила своєї актуальності й у наші дні й потребує нового прочитання, поглибленого вивчення та популяризації.

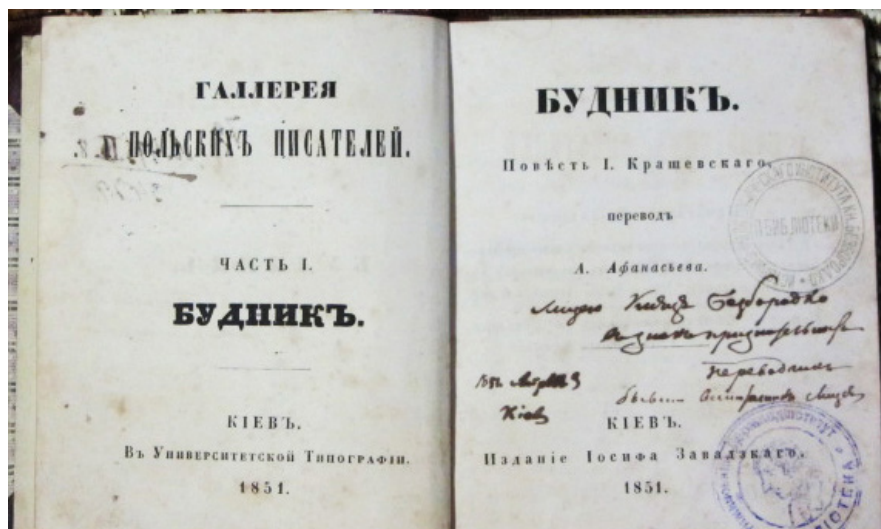
Народився Олександр Афанасьєв (справжнє прізвище) 1816 року в сім'ї дрібного поміщика в селі Ісківці, тепер Лубенського району Полтавської області. Його колегою по ліцею та товаришем по квартирі був Євген Гребінка, який на-

навчався в Ніжинській гімназії вищих наук князя Безбородька протягом 1825-1831 років. На думку кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури Олени Моціяки вплив Гребінки на життя і творчість Афанасьєва був визначальним і в долі, й у формуванні його естетичних смаків. Євген Гребінка був своєрідною єдиною ланкою між старшим, «гоголівським», і молодшим поколінням студентів гімназії, довела вона в доповіді «О. Афанасьєв-Чужбинський і Євген Гребінка: діалектика взаємин». Саме Гребінка познайомив Афанасьєва-Чужбинського з Шевченком, і це знайомство переросло в щирі, дружні стосунки. Про нього Тарас Шевченко писав: «Я знав його як найшаленішого і невичерпного віршописця».

Загальновідомий той факт, що Олександр Степанович супроводжував Тараса Григоровича під час подорожі Лівобережною Україною та поїздки до Ніжина. Письменник залишив «Воспоминания о Шевченке» й записи про останні дні життя поета «Землякам. Над гробом Т. Шевченка».

Творчий шлях розпочав Олександр Степанович 1838 року публікацією вірша «Кольцо» та уривка з роману «Чугуевский казак» у петербурзькому журналі «Современник». Дебют його як українського поета відбувся три роки потому. Досить високо цінував творчість Олександра Афанасьєва-Чужбинського Іван Франко, зокрема, праці з української етнографії та літературної критики, поезії українською та російською мовами. Головний предмет

наукових зацікавлень Афанасьева-Чужбинського становила саме Україна.

Продовжилося святкування театралізованою зустріччю. Галина Осіпова та учасники театральної студії «Ганц Кюхельгартен» Мирослава Годунок, Роман Шаблій, Тетяна Лук'яненко, Юлія Кот, Роман Авраменко, Анна Левченко представили уривок із повісті Афанасьева-Чужбинського «Бабушка». Колоритна гра аматорів допомогла глядачам поринути в XIX століття та відчувати атмосферу того часу, коли творив О. Афанасьєв-Чужбинський. Із біографією та віршованим доробком творчості письменника присутніх познайомили студенти Юлія Кибець, Роман Авраменко, Аліна Коляда, Неля Тертишник, Аліна Лещенко, Діана Андрущенко. Емоційне прочитання його творів допомогло присутнім оцінити талановитого випускника нашого вишу. Студентка фа-

культету культури й мистецтв Світлана Подкозьзіна прекрасно виконала романс Феніха на слова Афанасьева-Чужбинського «Скажи мені правду».

З 1860 року Олександр Афанасьєв-Чужбинський мешкав у Петербурзі, активно займався журналістикою, перекладами, заснував журнал «Магазин иностранной литературы», був інспектором грамотності Балтійського флоту, завідувачем Петропавловського музею.

Про себе Афанасьєв-Чужбинський писав так: «По крайней мере я счастлив тем, что и мне удалось положить хоть простые и дикие цветы на алтарь отечественной поэзии. Понравятся ли они или нет – не знаю».

Олена ОВДІЄНКО

На фото: Аліна Лещенко, студентка факультету іноземних мов, читає вірш Олександра Афанасьева-Чужбинського

ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Справжність ученого

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою разом із деканатом філологічного факультету Гоголівського вишу організували прем'єрний показ документального фільму «Академік Дмитро Наливайко». Це – творчий проект Ігоря Володимировича Козлика – доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).

Представляючи автора, декан філологічного факультету, доцент Олександр Вадимович Забарний назвав подію надзвичайною, адже мовиться про академіка Дмитра Сергійовича Наливайка – доктора філологічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАНУ, завідувача відділу компаративістики Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України.

Дмитро Наливайко з 1957 по 1971 роки працював старшим викладачем, доцентом кафедри російської та зарубіжної літератур Ніжинського державного педінституту ім. М. В. Гоголя. «Переглянувши

цю картину, – зазначив режисер у попередньому слові, – ви відчуєте, що навчаєтеся не в провінційному виші, а в значущому освітньому осередку України».

У фільмі про «ніжинський період» Дмитра Наливайка розповідають його колишні студенти та колеги: Олександр Ковальчук, Павло Михед, Григорій Самойленко.

«Людей такої масштабної ерудованості в Україні можна перерахувати на пальцях», – відзначив колишній студент Дмитра Сергійовича доктор філологічних наук, професор Павло Володимирович Михед. Він з вдячністю згадає лекції Наливайка, які вражали постійними рефлексуваннями лектора; викладач часто подавав власні переклади поезій закордонних авторів, наприклад, Поля Верлена чи Гійома Аполлінера. Був відкритим, суворим і вимогливим.

Професор Олександр Ковальчук історію Ніжинського вишу поділив на «до» і «після» Наливайка. Марія Моклиця, згадуючи часи свого навчання, відзначає, що саме Дмитро Сергійович навчив їх мис-

лити й читати передусім не підручник, а тексти. Він блискуче знав твори та мав високу етику викладача, мовить колишня студентка Ганна Павленко.

Д.С.Наливайко започаткував компаративістику на теренах українського літературознавства. Вчені говорять, що він був академіком ще з перших своїх праць. Він спромігся подати об'єктивну точну ландшафтну візію літератури, починаючи від Аристотеля і закінчуючи літературою XX століття.

Український мистецтвознавець, історик, літературознавець, публіцист Вадим Скуратівський відзначив, що Дмитро Сергійович завжди дивився в бік романо-германської літератури. Саме він став автором української версії світової літератури.

«Він мав школу, мав обрії, правильний масштаб. Літературні явища завжди поставали в системі. В цьому академічне розуміння його таланту», – зауважив український літературознавець, доктор філологічних наук, професор Володимир Моренець. Завдяки роботі Дмитра

Кадр із фільму: ніжинські літстудійці 60-х років

Наливайка українська компаративістика вийшла із замороженого стану. Своїм основним завданням він вважав привчити наше порівняльне літературознавство до західної компаративістики: її методологій та парадигм.

Документальний фільм Ігоря Козлика складається зі вступу, 4 частин та епілогу. В ньому змальовується життєпис молодого чоловіка з простої селянської сім'ї. Їхня родина ніколи не була кріпацькою, і батько цим неабияк пишався. Майбутній учений із самого дитинства любив читати. Першою прочитаною книгою став Шевченків

“Кобзар”, але найглибші враження справила гоголівська повість “Тарас Бульба”. Він навіть вивчив напам'ять її заключний епізод. При читанні Гоголя, Наливайка охоплював містичний жаж, а самого автора він вважав найдорожчим і найближчим письменником.

Дмитро Сергійович знає кілька іноземних мов: французьку, німецьку, італійську. В оригіналі читав твори та літературно-критичні розвідки про них. Його перша дисертація повністю була побудована на закордонних першоджерелах. Але ні перша, ні друга наукові праці не були допуще-

ні до захисту, адже у своїх дослідженнях Наливайко робив акцент на темі української літератури в контексті європейської культури, а це було небажаним орієнтиром у науці за радянських часів.

У фільмі про Наливайка говорять академіки, письменники, його колишні студенти, які стали відомими літературознавцями. Дмитро Павличко зізнається, що став знавцем західноєвропейської літератури саме завдяки статтям Наливайка у «Всесвіті». «Я – його учень!», – виголошує поет та колишній головний редактор цього журналу.

Метою режисера була репрезентація високої професійності через людський фактор, зображеної на тлі конкретної історичної доби української історії; попри всі негаразди можна залишатися людиною і домогтися успіху у своїй справі. Ігор Козлик наголосив на тому, що навколо нас є живі люди, з яких потрібно брати приклад.

Після двогодинного перегляду стрічки студенти та викладачі філологічного та історико-юридичного факультетів щиро аплодисментами подякували режисеру за його ґрунтовну роботу. А він, своєю чергою, подарував диск із фільмом.

Автор висловив подяку директору Центру Надії Онищенко за допомогу в підготовці фільму та ініційовану зустріч.

Ірина СТРЕБКОВА

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ

НЕКОНВЕРТОВАНИЙ ТРУДОДЕНЬ

Існує дві історії: брехлива офіційна

і таємна історія, де видно справжні причини подій.

Оноре де Бальзак

«Трудодень, трудодень, нема хліба за цей день». Цю фразу моя, вже покійна, мама повторювала щоразу, схилившись над тістом. Це священнодійство було найбільшим святом у її житті. Вареники, ватрушки, пампушки, книші на чистому вишитому чи тканому рушнику дуже радували її. Мама моїх подруг теж щось випікали, але дівчата до цих пір згадують паски Паші Василівни як найсмачніші. Незважаючи на комуністичну заборону відзначати релігійні свята, мої колеги в редакції завжди очікували книш, себто рулет із маком, який я приносила від моєї мами як пасхальний подарунок. Навіть коли вже Пасху оголосили державним святом, а не комуністичним недільником, і паски різні за смаком, ціною й формою можна було придбати, моя мама вперто пекла білий святковий хліб у печі, примовляючи оті самі слова.

Я її не розуміла. Навіщо ото переживати чи не захолює піч,

чи не перепечеться в якомусь місці хлібина... А мама дивилася на мене з німим докором, як дивляться всі мами на ще нерозумних дітей. Вона раділа можливості пригостити власноруч випеченою смакотою родину, самотніх сусідок, прихожан церкви.

Оцю її радість я усвідомила з віком, вже після маминої смерті на 78-ому році життя. За чотири роки до цього, я забрала маму у свій дім. І дізнавшись про її смерть, колишні сусіди й знайомі, щиро мені співчували, згадуючи добрим словом покійницю.

Теплий спомин про маму нахлинув на мене раптом, коли в архівному документі я спіткнулася об слово трудодень. Перечитуючи протоколи засідань правління колгоспу села Крути Ніжинського району, де народилася і прожила більшу частину життя моя мама Парасковія Василівна Загній, за чоловіком Онищенко, я зрозуміла значення її примовлянь.

Трудоднем вважалася валюта, якою оплачували роботу колгоспникам. Робочий день з 5-ої до 19-ої години з перервою на обід з 12-ої до 14-ої просто фіксував бригадир чи завідуючий фермою. У протоколі №17 від 2/XI 44 року записано, що трудодні обліковують погано: «Їх гублять, табелі не ведуться». Мамі на той час минало 13 років, і вона була старшою за брата й сестру. Після визволення села від німецько-фашистських загарбників 1943 року Пашу Загній узяли на роботу дояркою. Дванадцятирічна напівголодна дитина, замість того, щоб продовжити навчання в п'ятому класі, руками доїла корів, прибирала за ними гній і годувала фуражем. І за це їй записували трудодень, який могли отоварити після збору колгоспного врожаю. Але підсумки колгоспного господарювання були невтішними. «Відстали з уборкою ярих культур. Люди на роботу не ходять. Корів для роботи не дають. Коні виснажені». Такі факти записані в протоколі №16 від 17/IX 44-го року засідання правління колгоспу «Селянський шлях» с. Крути Комарівського району. Ухвалили: попередити окремих колгоспників про те, що в разі невиходу на роботу їх притягнуть до відповідальності, а тих, хто не давав власних корів для роботи на колективних полях – виключити з колгоспу.

Чи ж страшним було позбавлення колгоспного кріпачства? Так. Не колгоспникам зменшували присадибні ділянки землі, з яких люди могли хоча б якось прохарчувати себе й домашню худобу. Норма наділу була 0,32 га. При наявності зайвих соток урожай забирали в рахунок колгоспу.

Того ж 1944 року відзначали Жовтневі свята, і правління колгоспу вирішило призначити трьох охоронців проти можливих диверсантів, а ще виділити кожному учаснику, в тому числі й гостям, просо, буряк, картоплю, кользу та по кілограму хліба.

1946 року для подібного святкування в колгоспному культурному фонді знайшлося 4 ц борошна і 3 ц м'яса, а також 1 кг картоплі на працездатну особу. У той же час правління відмовило Марії Федорівні Вороні в допомозі хлібом, мотивуючи тим, що «нема фондів».

Станом на 1 грудня 1946 року в колгоспі налічувалося 226 голів великої рогатої худоби, у тому числі: 99 волів, 23 корови, 19 теличок, 15 бичків, 68 коней, 35 овець, 88 свиней.

Прочитала в офіційній статистиці: в деяких областях на трудодень видавали 50-100 грамів зерна, але план заготівель виконали на 60 відсотків. У той же час 1946 року за кордон з України вивезли – продали й поставили як допомогу – 1,7 млн. тонн зерна.

Голова колгоспу Я.Т.Пилипенко звинувачував селян у тому, що вони «не вболівають за колгоспну справу». Очевидно, йому було за що вболівати – згідно з рішенням правління колгоспу йому щомісячно видавали 20 кг зерна, 50 кг картоплі та 1 літр молока щоденно. А ще виплачували 187 карбованців відрядних, коли їздив на наради в район. Рядовим членам колгоспу відмовляли в задоволенні заяв про надання хліба собі чи соломи для корови в рахунок трудоднів. Щойнопризначеній ланковій Ганні Шептії виділили 10 кг хлібних відходів, а Мотрі Жовтопляс хліба не дали, «бо вона не ходить на роботу».

Це було голодного 1947-го року. 31 січня після звіту голови колгоспу «Селянський шлях» Т.Ф.Василенка правління розпустили. У протоколі №1 зафіксували такі виступи: Литвиненко Т.Ф. – Несвоечасно зібрали урожай і мало одержали на трудодні. Солом'яний О.З. – Несвоечасно зібрали зернові культури, і наш заробіток загинув у полі. Манойленко О.О. – З колгоспниками працювати важко, вихід на роботу несвоечасний.

На початку зборів, відповідно до заяви, зарахували членом колгоспу Якова Терентійовича Пилипенка, очевидно, чоловіка не місцевого. А наприкінці – його вже обрали новим головою колгоспу.

Керівників тоді переобирали часто, але критичну ситуацію це не рятувало. Як не стимулювали роботу постанови пленуму ЦК ВКП (б), райкому КП(б)У і підвищені соціалістичні зобов'язання

зання «добитися на трудодень 2 кг зернових і 3 рублів грошима». 19 березня вирішили продати місячних поросят колгоспникам по 40 крб за кілограм живої ваги, оскільки «нема для свиней харчів, і вони виснажують свиноматку». В Йосипа Дем'яненка придбане поросятко здохло другого дня, але заплачених грошей йому не повернули. Так само роздавали курчат і телят.

Нічим було годувати колгоспну худобу, бо «розікрали сіно, коли розвозили». За таку крадіжку справу на Віру Кобизьку передали до суду. А як же було не красти, якщо 1947 року В.Тарану віддали 2 ц сіна за колгоспних телят, яких він вирощував у домашньому господарстві 1944 і 1946 року. Н.Руденко в подібній просьбі відмовили. Передали в суд і акт, складений на свинарку Надію Іващенко, що «взяла без дозволу правління картоплі, якої зовсім мало і нічим годувати свиней». Колгоспників змушували красти те, що вони самі й вирощували, але отримати на трудодні чи за гроші не могли.

Для годівлі худоби в колгоспників брали весною сіно, щоб повернути восени. Але про своє зобов'язання правління забувало. 9 вересня розглядали заяву Оксені Матвійівни Гавриленко про повернення їй 900 кг сіна. Вирішили відмовити, бо «сіно брали в багатьох, і нікому не повертали. Воно в бухгалтерії не записане».

Задовольнили 10 заяв про видачу по 8 кг хліба в рахунок трудоднів 1947 року. Завідувати фермою призначили **Івана Олексійовича Хвостика**. Я виділила це прізвище, ім'я й по-батькові, бо, можливо, це й був той чоловік, що милосердям своїм заслужив собі пошану в Бога.

Мама розповідала як шістнадцятилітньою вже чотири роки годувала і доїла колгоспних корів. Про те, щоб принести додому бодай склянку молока не могло бути й мови. Але завідуючий фермою дозволяв те молоко пити. І до мами на роботу прибігали менші сестра й брат із випеченим із макухи хлібом і запивали його теплим коров'ячим молоком.

Бабусі, Олександрі Денисівні Загній, маминій мамі, 1911 року народження, нарадили піти в «Западну» і обміняти щось із речей на харчі. А які речі в розкуркуленій родині, коли навіть з-під маленьких дітей активісти пелюшки повисмикували! Вдень працювала в колгоспі за трудодні, а вночі зі шматків старої гуми клеїла чуні, з якими й подалася на захід України.

Те, що обміняла, не їла, берегла для сім'ї. В одному домі її зустріла привітна господиня, на вид ровесниці. Біля столу юрмилися діти. На пояснення бабусі про обмін стримано відповіла: «У нас із харчами теж сутужно, нічим не допоможемо». Потім подивилася на голодні її очі й тихо запропонувала: «А Ви, може, їсти хочете, то сідайте з нами. Тільки вибачте, у нас одні ріжки немазані». Моя бабуся до самої смерті згадувала ті смакотні ріжки і молила Бога про добро для тієї жінки та її дітей.

Прибутковою в колгоспі була посада рахівника. На неї призначили Кантура, який попросив платити йому щомісячно 10 кг зерна, 4 кг круп і 1 л масла. З ним правління колгоспу погодилося 12 березня. А 15 березня загальні збори відмінили таке рішення, бо «дорого запросив за роботу». Запропонували рахівнику О.В.Радченку навчити на своє місце А.А.Москаленка. За науку платити щомісячно 30 кг зерна, 1 ц картоплі і 1 ц сіна, а учню записувати 15 трудоднів.

1 квітня 1947 року розпочали масову сібву. З посівного матеріалу не вистачало гречки й бобу. Наявний не був очищений, інвентар не відремонтований, бракувало тари. Правління зобов'язувалося принести в колгосп по одному мішку, а ще зібрати в колгоспників насіння сояшнику, кукурудзи, гарбуза й буряка. За тонну гною, взяту в колгоспника, платили чотирма трудоднями. Орачам за рахунок громадського харчування виділяли 1,5 кг картоплі і 25 гр олії. Двох жінок-колгоспниць вплимали на тому, що вони взяли по 200 гр олії. Їх змусили заплатити за неї в трикратному розмірі за ринковою ціною.

Прочитане про це в протоколі знову обернулося спогадом:

моя мама ніколи не поливала салат олією прямо з пляшки, а спочатку наливала в ложку. Робила так не за кулінарним рецептом – вона економила кожен грам. Психологи стверджують, що пережитий голод закодовується і передається генетично.

У червні почали косити траву на сіно. 16 косарям при виконанні денної норми косовиці видавали 1 кг картоплі, 600 гр хліба і 200 гр м'яса. Норма харчів подвоювалася при подвійному виробітку.

На засіданні правління 6 липня з'ясували, що скошили всього 34 га. Голова колгоспу Я.Т.Пилипченко звинуватив у відставанні бригадира О.О.Манойленка, який «не запровадив відрядну систему». Бригадира цього разу звільнили, хоча він і раніше просив це зробити. Було справді важко змушувати людей виходити на роботу. У протоколі від 6 липня зафіксовано таке: слухали заяву ланкової Ганни Шептії про те, що Кобизька Галя і Кобизька Дуся образили її і не захотіли виходити на роботу. Ухвалили: справу оформити і передати в суд.

Готуючи їжу на газовій плиті, я намагаюся уявити скільки часу й здоров'я забирав звичайний побут і робота в сільських жінок. Отож, треба було прокинутися до четвертої ранку, щоб вигопити піч і приготувати якусь їжу родині й худобі на цілий день. А о п'ятій ранку вже бути на колгоспній фермі, біля молотарки чи на полі. Дорога до нього сягала 6 кілометрів. Щоб заробити один трудовдень, треба було прополоти сапкою майже 70 метрів картоплі. Мама розповідала, як вона додала ще

12 кілометрів під час обідньої перерви аби нагодувати грудним молоком десятимісячну доньку. Порушення трудової дисципліни суворо каралося. Протокол від 3/VII 1947 року повідомляє про те, що слухали «невиконання мінімуму трудовнів за перше півріччя». У Надії Андріївни Колотило відрізали 0,06 га городу, Марію Тихонівну Кабанець виключили з колгоспу, Горпину Дяченко оштрафували на 5 трудовнів, Олександру Терешківну Дем'яненко віддали під суд, оштрафували також на один трудовдень Миколу Федотовича Шуста і бригадира М.С.Халимона. Перший самовільно взяв воза, а другий – плуга. Параску Симонівну Онищенко звинуватили в тому, що «не виконала наряду», а Оришці Загній не записали трудовдень, бо вона «пішла з молотарки після обіду». Бригадира Бутка оштрафували на 5 трудовнів за недосів озимих культур. Таку ж покару поніс і об'їждчик І.С.Кабанець за те, «що не знає, що на його ділянці робиться».

9 вересня 1947 року на засіданні правління колгоспу «ІІІ Інтернаціонал» за поданням голови колгоспу П.Я.Кузьменка оштрафували 9 жінок-колгоспниць «за недбайливе викопування карто-

плі». Їм також роз'яснили Указ Президії Верховної Ради СРСР про допустимий розгляд у суді їхньої недобросовісної роботи.

Не подумайте, що всі перелічені особи були лінивими чи злісними порушниками колгоспних правил – вони фізично не встигали переробити всього того, що навалювалося на них щоденно на власних сотках й колгоспних гектарах. Григорій Тютюнник у романі «Вир» пише, як сільський голова рано-вранці об'їжджав на коні з дорогим сідлом сільські двори і заливав водою гарячі печі в тих жінок, які ще щось недоварили і запізнялися в ланку чи бригаду...

У моєму домі ікона Святого Миколая накрита вишитим мамою рушником. Я не можу збагнути, коли вона його вишивала. Я з трепетом реставрувала й одягаю полотняну сорочку, яку виткала з льону і вишила мамина тітка Олена Олексіївна Загній. Де знаходили ці жінки час і сили, щоб після тяжкої праці реалізувати душевний потяг до краси?...

На загальних зборах колгоспники підтримали лист Сталіну, в якому зобов'язувалися досягти таких врожаїв: яроби пшениці – 70 пудів із площі 10 га; картоплі – 900 пудів з площі 10 га; озимини – 18 ц з площі 10 га і «розрахуватися з державою по хлібопоставках до 30-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції». І знову сплило з пам'яті мамине: «Сусіда кудись забрали, бо сказав вголос: «Спасибі Сталіну-грузину за те, що взув нас у резину!»

Перелічені архівні документи я читала у відділі забезпечення збереження документів Державного архіву Чернігівської області в

м. Ніжин, а вдома – книгу професора Йельського університету (США) Тімоті Снайдера «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном» і в ній натрапила на такий висновок: «Колгосп як засіб держконтролю над розподілом продовольства був придуманий Сталіном і використаний Гітлером».

У 2004-2006 роках під час сільських зібрань жінки з покоління моєї мами, які пережили і голодівку, і війну, й колгоспне кріпацтво, підходили до працівниці пенсійного фонду з запитаннями про те, чи підвищать їм пенсію. А та терпляче й безпорадно пояснювала, що сума залежить від стажу роботи і зарплати. Трудовдень зараховують тільки у стаж, бо він так і залишився неконвертованим.

У лексиконі моєї мами було лише одне лайливе слово – комуніст.

Надія ОНИЩЕНКО,

член Національної спілки журналістів України

На фото: Парасковія Василівна Загній із правнуком Андрійком

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво
№ 352-24ПР, серія ЧГ,
від 6 березня 2007 року
Р/р 31258301208946 НДУ ім. М.Гоголя
02125668 код ГУДКСУ у Чернігівській обл.
м. Чернігів МФО 853592

(благодійний внесок на розвиток Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Бойко О.Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О.В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О.Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П.В., докт. філол. наук, проф.,
Онищенко Н.П., чл. Нац. спілки журн. України,
Самойленко Г.В., докт. філол. наук, проф.,
Стребкова І.О.

Макет та верстка – Іваницька О.І.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці
з українською діаспорою, кімната 210
вул. Крапив'янського, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
ndu_diaspora@mail.ru

<http://ndu.edu.ua/index.php/tseutr-gumanitarnoji-spiivpratsi-z-ukrajinskoyu-diasporoyu/vidannya-ukrajinskij-dim>